

Г.-А. ЛІНДНЕР – ВИРАЗНИК ГЕРБАРТІАНСЬКИХ ІДЕЙ В АВСТРО-УГОРЩИНІ

Федчишин Надія Орестівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри німецької мови

Тернопільський національний економічний університет (м. Тернопіль)

Постановка проблеми. Освіта була і залишається основним критерієм розвитку суспільства. Відповідно соціокультурні, технологічні, соціально-економічні зміни у суспільстві мають значний зворотний вплив на місце та стан освіти, розвиток якої неможливий без урахування вітчизняного та зарубіжного досвіду. Координація вітчизняного педагогічного досвіду з прогресивним досвідом інших країн актуалізує різноаспектне дослідження проблем зарубіжної педагогіки. Початок ХХІ ст. супроводжуються синтезом прогностичних ідей та ретроспективною генезою широкого спектру педагогічних парадигм, які були популярними в Європі наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., зокрема гербартианства.

В історії педагогічної теорії та практики винятково важлива роль відводиться «персоналістичному» напряму, що дає змогу не лише повернути певну фігуру минулого в освіту, але й на основі аналізу доробку вчених говорити про здобутки педагогіки загалом. Яскравим представником гербартианської педагогіки, популяризатором ідей Й.-Ф. Гербарта в Австро-Угорщині був Г.-А. Лінднер.

Аналіз останніх досліджень. До питання оцінки поглядів Г.-А. Лінднера в історії педагогіки зверталися відомі зарубіжні вчені Е. Адам (E. Adam), В. Брецінка (W. Brezinka), Е. Вінтер (E. Winter), Р. Гьоннер (R. Gönner), Г. Грімм (H. Grimm), М. Джонстон (M. Johnston), Клаттенгоф (Klattenhof), К. Мартенс (K. Martens), П. Метц (P. Metz), Е. Протнер (E. Protner), П. Штахель (P. Stachel) та ін. З 90-х років ХХ ст. спостерігаємо відновлене зацікавлення педагогікою педагогікою Й.-Ф. Гербарта та гербартианців, насамперед у Німеччині, Австрії.

Метою нашої публікації є аналіз поглядів яскравого представника гербартианської педагогіки в Австро-Угорщині Г.-А. Лінднера. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні **завдання**: проаналізувати успіхи реформаторських поглядів Г.-А. Лінднера як популяризатора гербартианської педагогіки в Габсбурзькій монархії та обґрунтувати їх значення для педагогічної теорії та практики.

Виклад основного матеріалу. В рамках наукового дослідження гербартианської педагогіки в Австро-Угорській монархії не можна не звернути увагу на постать Г.-А. Лінднера. Ім'я відомого вченого, впливового представника гербартианської педагогіки, філософії і психології у Габсбурзькій монархії поставлене на один щабель із світилом у педагогіці, його сучасником О. Вільманном [9, с. 15]. Звичайно, що стосується підготовки і підвищення кваліфікації вчителів у Австрії, то, безперечно, вплив Г.-А. Лінднера був значно більшим, ніж О. Вільманна.

На основі його відомих широкому загалу підручників з педагогіки, філософії і психології, поширився його вплив не лише на підготовку вчителів, але й на організацію шкільного навчання за межі країни та часу, допоки «не вступила в дію шкільна реформа у молодій республіці» [6]. Як це не парадоксально, проте окрім захищеної дисертації Р. Гьоннера (1967) немає жодної історико-критичної монографії німецькою мовою по Г.-А. Лінднеру [там само]. Національні передумови у Австро-Угорській монархії, двомовне викладання (1882-1887) Г.-А. Лінднера німецькою та чеською мовами у Празькому університеті в той час, коли О. Вільманн мав практику в німецькому університеті Праги – були для кожного визначальними.

Е. Адам (E. Adam), В. Брецінка (W. Brezinka), К. Ридль (K. Rydl) вказали на велике значення поглядів гербартианця Г.-А. Лінднера для розвитку педагогіки як науки в Австрії та для підготовки вчителів в останні чотири десятиріччя Австро-Угорської монархії [1, с. 36-37; 2, с. 193-197; 3, с. 51-67].

Г.-А. Лінднер (1828 – 1887) – син пивовара німецького походження та чехки зростав разом з двома братами двомовними. Це пізніше стало причиною того, що він належав до двох суспільних общин, і що в часи зростаючого націоналізму складало певні труднощі й супроводжувалося критикою як з боку німців, так і чехів. Становище батьків Г.-А. Лінднера уможливило для нього добру шкільну підготовку, спочатку в місцевій народній школі, пізніше в гімназії Юнгбунцлау (Jungbunzlau) (сьогодні Mlada Boleslav, Чехія) й академічній гімназії Праги. Перед вступом до університету Карла (Прага) Г.-А. Лінднер закінчив дворічні філософські підготовчі курси, на яких через посередництво вчителя-філософа Ф. Екснера ознайомився з філософією та педагогікою гербартианства і, як наслідок, стало основою чисельних праць в області педагогіки, філософії і психології.

В 1848 році Г.-А. Лінднер перервав навчання у виші та на вимогу матері навчався в Єпископській теологічній семінарії м. Ляйтмерітц (сьогодні Літамеріце, Чехія). Він не відчував потреби у духовному сані, навпаки, вів дискусії з представниками церкви й симпатизував ліберальним поглядам, які були поширені в середині ХІХ ст. в освітніх кругах. Ще того ж року Г.-А. Лінднер повернувся в Празький університет й вивчав математику, фізику, філософію, щоб надалі викладати ці предмети в гімназії. Після дворічного навчання він розпочав свою педагогічну діяльність як вчитель-помічник гімназії м. Граутенау (сьогодні Грутнов, Чехія). В цей час Г.-А. Лінднер завершує навчання в докторантурі, проте захищає дисертацію доктора філософії в Празькому університеті лише через 17 років (1867) [4, с. 59].

1851 – 1855 Г.-А. Лінднер – викладач гімназії і конфлікт із вчителем релігії спровокував перевірку Міністерства навчання, після чого Найвища Рада освіти відправила його як «політично і морально ненадійну особу» в гімназію Гіллі (сьогодні Словенія). 16 років праці у цій гімназії були успішними: наукова, журналістська та політична діяльність в області педагогіки, філософії, психології, соціології та економіки – «Підручник емпіричної психології» «Lehrbuch der empirischen Psychologie» (1858), «Підручник формальної логіки» «Lehrbuch der formalen Logik» (1861), «Вступ до вивчення філософії» «Einleitung in das Studium der Philosophie» (1866), «Педагогічний вуз» «Die Pädagogische Hochschule» (1874), дидактична праця «Рахунки в малюнках» «Rechnen in Bildern» (1875), перекладені багатьма мовами підручники «Загальне вчення про виховання» «Allgemeine Erziehungslehre» (1877) й «Загальне вчення про навчання» «Allgemeine Unterrichtslehre» (1877) та більша частина його праці «Енциклопедичний довідник науки про виховання» «Encyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde» (1884); соціолого-психологічні праці – «Проблема щастя. Психологічні пошуки людського відчуття щастя» «Das Problem des Glücks. Psychologische Untersuchungen über die menschliche Glückseligkeit», «Ідеї психології суспільства як основи соціальної науки» «Ideen zur Psychologie der Gesellschaft als Grundlage der Socialwissenschaft» (1871). Водночас звертаємо увагу на оцінку праці Г.-А. Лінднера, подану Ф. Кайзером в аналізі В.-М. Джонстона: «Г.-А. Лінднер своїми науковими працями заклав фундамент своєї професійної кар'єри як великого науковця й тому його вчення перейшло кордони монархії» [8, с. 22].

У 1872 р. Г.-А. Лінднер подав свою кандидатуру на заміщення вакантної посади завідувача кафедри філософії та

педагогіки Празького університету, проте кафедру очолив О. Вільманн. Лише в 1882 р. його запросили у новий Празький університет з чеською мовою викладання (у 1881 р. Празький університет ім. Карла, який носив німецький характер, був розподілений на німецький та чеський вузи).

Оскільки Г.-А. Лінднер вважав себе більше чехом, то пропозиція викладати у цьому вузі не піддавалася сумніву, на противагу тому, що свої праці він публікував виключно німецькою мовою.

На вимогу нового навчального плану було започатковано в університеті при кафедрі практичну семінарію з двома годинами філософії та педагогіки в тиждень. Г.-А. Лінднер ставив вимоги зв'язку теорії з практикою й на своїх лекціях опирався в основному на концепцію гербартіанської педагогіки (психологічні та педагогічні дисципліни та вивчення етики) [2, с. 64]. У новій інституції готували науково кваліфікований педагогічний персонал для австрійських навчальних закладів й тим самим було поставлено на тривалий час підготовку вчителів на нову строго наукову основу, не нехтуючи при цьому практичною підготовкою.

До керівництва шкільною практикою залучали вчителів народної школи. Інституту-семінарії з «виховання та виховальної майстерності» за концепцією Г.-А. Лінднера необхідно було надати разом із професійною педагогічною підготовкою також і наукову у сфері навчання та виховання, оскільки традиційні філософські факультети університетів були не спроможні забезпечити «педагогічну семінарію» в достатній мірі науковцями. Із заснуванням «вузько спеціалізованої науково-виховної» інституції Г.-А. Лінднер прагнув поставити педагогіку на належну висоту серед точних наук й водночас утвердити як самостійну академічну дисципліну.

Крізь призму підготовки вчителів в Австрії на початку ХХІ ст. вперше актуально сформульований Г.-А. Лінднером постулат підготовки освітньо-наукових працівників отримав підтримку і схвалення серед спеціалістів всіх рівнів [7, с. 98-101]. Всупереч цьому професори з філософії та педагогіки Віденського та Празького університетів, О. Вільманн й Т. Фогт – обидва, зрештою, також репрезентанти гербартіанської педагогіки – гостро критикували висновки Г.-А. Лінднера щодо самостійності педагогічних вузів. О. Вільманн під гаслом проти «спотвореного напрямку», започаткованого педагогікою Ф. Дітте у Відні, висловив сумніви проти нової, відокремленої від університету, інституції [3, с. 63]. Рішуче відкинув концепцію Г.-А. Лінднера і Т. Фогт, зазначивши, що «вимога Г.-А. Лінднера щодо створення інституту-семінарії виховання та виховальної майстерності» є невдалим вираженням хворої думки й відірвавшись від філософського факультету семінарія втрапить строго наукове призначення [11, с. 34]. Зрештою Г.-А. Лінднер, як і Е. Лехнер, наполягали на заснуванні науково-виховного спеціального вищого закладу. Пізніше до цієї ідеї повернувся Г.-А. Лінднер в «Енциклопедичному довіднику науки про виховання» «*Encyclopädisches Handbuch der Erziehungskunde*» (1884) під заголовком «Методи навчання».

З призначенням Г.-А. Лінднера на посаду директора навчального закладу з підготовки вчителів у Куттенберзі шкільна педагогіка була поставлена на наукову основу. Та причина, що необхідні підручники із вивчення педагогіки у новозаснованих вузах були відсутні, Г.-А. Лінднер зробив запит до Міністерства культури та освіти щодо дозволу використовувати свої праці для викладання у вузі, хоча, на той час, він уже був визнаним автором й орієнтувався на викладання педагогіки відповідно до навчального плану та § 18 Статуту про організацію навчального закладу [3, с. 61]. У 1877 році були опубліковані найвідоміші підручники «Загальне вчення про виховання» «*Allgemeine Erziehungslehre*» й «Загальне вчення про навчання» «*Allgemeine Unterrichtslehre*». Обидві праці користувалися великим успіхом та попитом і до кінця Першої світової війни перевидавалися 19 («*Allgemeine Erziehungslehre*») та 10 («*Allgemeine Unterrichtslehre*») разів. Як стверджує П. Кортє, підручники були підготовлені «у стилі Й.-Ф. Гербарта» [5, с. 206] та з причини використання практично у всіх навчальних закладах з підготовки вчителів у Габсбурзькій монархії де-факто суттєво сприяли монопольному становищу гербартіанства з 1880 року (запропоновані переклади чеською, польською та угорською мовами). Переклад обох праць італійською та грецькою мовами дозволив «гербартіанській педагогіці Г.-А. Лінднера» вийти за межі Австро-Угорщини [3, с. 61] й водночас за короткий час представили навчальний дидактичний матеріал задокументованим. Незважаючи на те, що обидві роботи обтяжені гербартіанською філософією та педагогікою, Г.-А. Лінднер не відмовився від надбань історії педагогіки (вчення Коменського, Дістервега, Фрьобеля, Німейєра, Руссо та ін.).

У 1882 році Г.-А. Лінднер як результат своєї тридцятирічної філософсько-педагогічної роботи публікує «Енциклопедичний довідник науки про виховання» «*Encyclopädisches Handbuch der Erziehungskunde*» (1006 с.), який викликав резонанс у наукових колах. 1884 – друге та третє виправлені видання, 1891 (чотири роки після смерті Г.-А. Лінднера) – четверте і останнє видання першого компендіуму гербартіанства в Австрії [3, с. 943]. Найбільший успіх цієї праці припадає на останню чверть ХІХ ст., коли в Австро-Угорщині зростає в педагогічних колах наявна потреба у вчителів-науковцях, вчителях-практиках. У всякому разі це була перша робота такого плану в Австрії, яка здатна була найчіткіше зорієнтувати й допомогти у сфері педагогіки.

«Енциклопедичний довідник науки про виховання» «*Encyclopädisches Handbuch der Erziehungskunde*» виявив колосальні знання Г.-А. Лінднера в області педагогіки та дотичних до неї дисциплін, а саме його компетентність у філософії та психології. Одним з основних джерел, якими він послуговувався і на які орієнтувався, була десятитомна праця К.-А. Шміда «Енциклопедія загальної науки про виховання і навчання» «*Encyclopädie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens*» [12]. У вступному слові до своєї праці Г.-А. Лінднер визначає її призначення – «формування педагогічного світогляду» [10, с. V]. Про те, що у роботі в основному вчений спирається на гербартіанську педагогіку, вже стає зрозуміло з першої частини. Тому і не викликає непорозуміння той факт, що педагог найчастіше цитує Й.-Ф. Гербарта та його послідовника Т. Ціллера, проте і намагається уникнути очевидної односторонності й аналізує погляди Я. Коменського, Й. Песталоцці, Дістервега, Ф. Фрьобеля, Е. Канта та ін.

Щодо змістового наповнення компендіуму Г.-А. Лінднера, то варто зазначити, що менше уваги приділено теорії освіти, аніж шкільній практиці та вихованню, оскільки ця робота була призначена першочергово для подальшого вдосконалення кваліфікації вчителів. Водночас акцент зроблено на проблемах народної школи без часо-просторових обмежень і його аналіз стосується й елементарної освіти в Європі, як напр. праця «Народна школа Данії» «*Dänemarks Volksschulwesen*».

Висновки. У своїх працях, зорієнтованих на шкільну практику, Г.-А. Лінднер маніфестував глибокі знання у сфері навчання та виховання в середній та вищій школах, які ґрунтуються на власному професійному досвіді, концентруючи увагу на ключових позиціях: «розподіл навчання», «застосування навчання», «апробація підручників», «концентрація навчання», «навчальні методи», «навчальний план», «засоби навчання та викладання», «навчальний матеріал». Г.-А. Лінднер детально аналізував питання й проблеми підготовки та вдосконалення вчителів в системі освіти Австрії («Народна школа Австрії» «*Osterreichs Volksschulwesen*»).

Резюме. У запропонованій статті аналізуються погляди прихильника та представника гербартіанської педагогіки в Австро-Угорщині Г.-А. Лінднера, розкриваються успіхи його реформаторських поглядів в Габсбурзькій монархії, окреслюється їх значення для педагогічної теорії та практики. **Ключові слова:** Г.-А. Лінднер, гербартіанська педагогіка,

Австро-Угорщина, педагогічна теорія та практика, підготовка вчителів.

Резюме. В предлагаемой статье анализируются взгляды сторонника и представителя герbartианской педагогики в Австро-Венгрии, раскрываются успехи его реформаторских взглядов в Габсбургской монархии, очерчено их значение для педагогической теории и практики. **Ключевые слова:** Г.-А. Линднер, герbartианская педагогика, Австро-Венгрия, педагогическая теория и практика, подготовка учителей.

The given article focuses on the analysis of views of the supporter and representative of herbartian pedagogics in Austria-Hungarian empire; the successful achievements due to Habsburg monarchy's reform pedagogy views are revealed, and its importance for the educational theory and practice is defined here. **Keywords:** H.-A. Lindner, herbartian pedagogics, Austria-Hungarian empire, educational theory and practice, teacher training.

Література

1. Adam, E.: Merkwürdigkeiten. Die Erziehungsphilosophie Vincent Eduard Milde im Kontext zeitgenössischer Strömungen. In: Breinbauer/Grimm/Jäggle, 2006. – S. 35-53.
2. Adam, E.: Herbartianismus in Österreich – seine Bedeutung für eine transnationale Lehrerinnenbildung / Erik Adam. In: R. Coriand (Hrsg.): Herbartianische Konzepte der Lehrerbildung. Geschichte oder Herausforderung? Klinkhardt, Bad Heilbrunn. – 2003. – S. 181-203.
3. Brezinka, W.: Pädagogik in Österreich / Wolfgang Brezinka. Bd. 1: (Österreichische Akademie der Wissenschaften), Wien. – 2000. – 258 S.
4. Brezinka, W.: Pädagogik in Österreich / Wolfgang Brezinka. Bd. 2: (Österreichische Akademie der Wissenschaften) Prag, Graz, Innsbruck, Wien. – 2003, S. 59
5. Dittes, F.: Übersicht der Pädagogik Herbart's / Franz Dittes. In: Pädagogium, VII. – 1885. – S. 672.
6. Engelbrecht, H.: Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs. Band 3 und 4. Österreichischer Bundesverlag, Wien [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rambler.ru/search?query=3.%09Engelbrecht%2C+H.%3A+Geschichte+des+österreichischen+Bildungswesens.+Erziehung+und+Unterricht+auf+dem+Boden+Österreichs – Заголовок з екрану. – Мова нім.
7. Hörburger, F.: Geschichte der Erziehung und des Unterrichts. / Franz Hörburg, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, Wien 1967. – 250 S.
8. Johnston, W.M.: Österreichische Kultur – und Geistesgeschichte. Gesellschaft und Ideen im Donauraum 1848 bis 1938 / William. M. Johnston, Wien: Böhlau, Verlag Ges.m.b.H.&Co 1980. – 509 S.
9. Korte, P.: Kontinuität, Krise und Zukunft der Bildung. Analysen und Perspektiven LIT Verlag Münster, 2004. – S. 29 – 40 401 S. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=CbSTLbqDHygC&pg=PA35&lpg=PA35&dq=3.%09Brezinka,+W.+P%3%A4dagogik+in+%3%96sterreich+/+Wolfgang+Brezinka.+Bd.+2:+Prag,+Graz,+Innsbruck,+Wien.+E2%80%93+2003&source=bl&ots=F_uqDKAY4I&sig=SLm3GIRJFX5c_CCHN5I-RsFnrk&hl=uk&sa=X&ei=9OdWUPXdNMfgtQbO_YGoAQ&ved=0CDEQuwUwAA#v=onepage&q=3.%09Brezinka%2C%20W.%3A%20P%3%A4dagogik%20in%20%3%96sterreich%20%2F%20Wolfgang%20Brezinka.%20Bd.%20%3A%20Prag%2C%20Graz%2C%20Innsbruck%2C%20Wien.%20%E2%80%93+2003&f=false – Заголовок з екрану. – Мова нім.
10. Lindner, G.A.: Encyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde mit besonderer Berücksichtigung des Volksschulwesens / G.A. Lindner. – Wien-Leipzig, 2. Auflage, 1884. – 243 S.
11. Milde, V.E.: Lehrbuch der allgemeinen Erziehungskunde zum Gebrauche der öffentlichen Vorlesungen. Erster Teil: Von der Cultur der physischen und der intellectuellen Anlagen / Vincent Eduard Milde, Wien. – 1811. – 179 S.
12. Winter, E.: Revolution, Neoabsolutismus und Liberalismus in der Donaumonarchie / Eduard Winter [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rambler.ru/search?query=Winter+E.%3A+Revolution%2C+Neoabsolutismus+und+Liberalismus+in+der+Donaumonarchie – Заголовок з екрану. – Мова нім.